

Resa till romerska hästmuseer

Kari Lawe

Oktober 2009

Från början var det tänkt att vår Europaresa inom projektet Svenskt Hästmuseum inte bara skulle omfatta Danmark, Tyskland och Frankrike, utan även Italien. En sådan resa visade sig emellertid bli allt för lång och kostsam. Italien fick sparas till hösten då undertecknad och Tommy Blomquist skulle leda en resa till Rom för *Vagnhistoriska Sällskapet*.

Genom att studieresan slogs samman med *Vagnhistoriska Sällskapet*s resa fick den en delvis annan inriktning. Muserna utanför Rom med omkrets ströks, och andra lades till.

*Vagnhistoriska Sällskapet*s resa hade funnits på planeringsstadiet sedan hösten 2006, då undertecknad guidat i stallarna hos *Levad Noble Horse Gala* i Stockholm.. I en av guidningarna deltog medlemmarna i *Vagnhistoriska Sällskapet* Rolf Eriksson, Elisabeth Ståhl-Tidholm och Ellen Hammer. Samtalet gled så småningom in på Rom och tillsammans kom vi fram till att den Eviga Staden med sin, inte minst i hästsammanhang, storslagna, men i många fall rätt okända, historia borde bli ett utmärkt resmål för *Vagnhistoriska Sällskapet*. Först hösten 2009 fanns det möjlighet att förverkliga denna resa.

I början av september styrdes kosan mot ett varmt och soligt Rom. Vår inkvartering hade vi alldeles utanför Vatikanstatens murar i det spanska nunneklostret *San Giuseppe alla Montagna*,

Måndagen den 7 september tog vi vår första Romvandring i hästens tecken.

Under medeltiden hade en sorts galopptävlingar, *Paliolöpningar*, blivit populära, inte minst på den italienska halvön. I Rom introducerades de emellertid inte förrän i mitten av 1400-talet, då påven Paulus II gjorde dem till ett centralt inslag i den romerska karnevalen. Dessa tävlingar, vilka ägde rum mitt i Rom, och bestod i att en hästflock drevs från *Piazza del Popolo* till *Piazza Venezia*, kom att finnas kvar till början av 1880-talet. Vårt första mål blev Paulus kapplöpningsbana, *Via del Corso*, i nutid en av Roms centrala shoppinggator. Med tunnelbana tog vi oss till start vid *Piazza del Popolo*. Därefter vandrade vi hela *Via del Corso* till målgången på *Piazza Venezia*. Sitt namn har piazzan fått av *Palazzo Venezia*, uppfört som residens åt den tidigare nämnde Paulus, vilken härstammade från just Venedig. Ut mot själva piazzan finns den lilla balkong han lät uppföra åt sig för att så nära som möjligt kunna se målgången. Sin största berömmelse har emellertid denna balkong fått genom Muzzolini som från den brukade hålla sina brandtal.

Efter *Piazza Venezia* gick vi vidare till *Piazza Navona*, under antiken en stadion för friidrott som under renässansen identifierades med en av Roms cirkusar (kapplöpningsbanor

för körspport) och som därefter för århundraden framåt blev platsen för en av de mest storslagna, om inte den mest storslagna, karnevalsfesten i Europa; en fest som hade hästen och magnifika uppvisningar av hästar, ryttare och kuskar i centrum. Av denna prakt och festivitas finns i nutid ingenting bevarat. I mitten av piazzan står dock sedan mitten av 1600-talet Berninis magnifika *Fontana dei Fiumi* – fyrflodsfontänen – där fyra floder och fyra symboliska djur får representera de fyra då kända världsdelarna; Europa, Asien Afrika, Amerika. Europa, den vid tiden enda rent kristna kontinenten, utgångspunkten för korståg och mission samt dessutom sätet för påvedömet, symboliseras av hästen. Att just hästen lyftes fram som Europasymbol är inte någon tillfällighet Inom feodalismens symbolvärld hade hästen en central ställning som nära nog totemdjur för furstar och adel. Denna symbolik knöts även till kyrkan och påvedömet, som ju var en integrerad del av feodalismen. Redan i Uppenbarelseboken avbildas Kristus som ryttare. Från slutet av 600-talet red påven i samtliga mer betydelsefulla processioner. I slutet av 1300-talet infördes den så kallade sakramentshästen, en vit häst som på sin rygg bar hostian i ett kärl. Därmed gjordes Kristus som ryttare närvarande i de påvliga processionerna. I början av 1400-talet infördes tolv sadlade, ryttarlösa hästar, symboliserande de tolv apostlarna. Från slutet av 900-talet hade dessutom påvarna använt hästen som feodalt tribut, dvs. som betalning för förläning. Mest känd är den tribut i form av en vit häst som kungen av Neapel från 1265 och framåt årligen fick betala till påven som betalning för Kungariket Neapel.

Berninis skapelse kröns av den obelisk som ursprungligen prydde *Circus Maxentius*, belägen strax utanför Rom. Obeliskan i sin tur, kröns av den vid tiden regerande påvens, Innocentius X:s, vapen. Därmed kristnades den gamla egyptiska solsymbolen, samtidigt som man visade på påvens världsvida makt.

Tisdag morgon startade vi tidigt från klostret. Med hjälp av tunnelbanan tog vi oss till *Circus Maximus*, den största och mest magnifika anläggning för hästsport som någonsin uppförts, belägen i omedelbar anslutning till kejsarpalatset på Palatinen. Vad man vet började banan uppföras redan på 600-talet f.Kr, dvs. under Roms kungatid. Under kejsartiden, dvs. under de första århundradena e.Kr nådde banan sin största betydelse och användes som förebild för alla de banor som samtidigt uppfördes runt om i provinserna. Som mest tog den gigantiska och omåttligt påkostade anläggningen i marmor och guld 250000 åskådare.

Anledningen till att *Circus Maximus* blev så oerhört påkostad var inte bara att kappkörningarna var Romarrikets centrala sportgren, en sport som enligt den östromerske historikern Amianus Marcellinus helt hade absorberat romarnas liv, utan därtill en del av den romerska statskulten. Löpningarna var dels klassade som *ludi*, dvs. spel till gudarnas ära, dels nära knuten till kejsarens person och till hans gudomliga makt. Dessutom hade de mest framgångsrika kuskarna – *i miliarii* – tusensegrarna, en ställning som frälsargestalter. De betraktades som halvgudar, fick ha monument och statyer resta till sin ära. De var ett älskat motiv på mosaiker och de förekom till och med på gravstenar som hjälpare till seger över döden.

Under medeltiden saknades intresse för körspport. Resultatet för *Circus Maximus* del blev att arenan fick förfalla och så småningom omvandlades den till ett stenbrott där stadens innevånare hämtade byggnadsmaterial. I nutid är det enda som återstår av denna, hästsportens

genom tiderna största anläggning, en kolossal äng där nutidens romare promenerar och rastar sina hundar. *Sic transit Gloria mundi* – så förgår världens härlighet.

Efter besöket vid *Circus Maximus* tog vi bussen till *Circus Maxentius*, den cirkus från vilken obeliskan på *Piazza Navona* hämtats. Denna cirkus är belägen strax utanför Rom vid *Via Appia Antica*. Den uppfördes i början av 300-talet tillsammans med ett palats och ett mausoleum av kejsaren Maxentius till ära för hans döde son Romulus, och är den bäst bevarade av de romerska cirkusarna. Dessutom har den sitt speciella hästsportsliga intresse genom att det var just där som Roms första offentliga travkapplöpning hölls 1877.

Efter lunch återvände vi till Rom där vi besökte *Museo di Roma*, ett museum som har sitt alldeles speciella intresse i detta sammanhang, genom alla de målningar illustrerande hästens, vagnens och ridkonstens roll i påvarnas Rom under 1600- och 1700-talen.

Efter en kort fika på *Campo de Fiore* - Roms marknadstorg och en gång avrättningsplats - anträdde promenaden mot kyrkan *Santi Quattro Coronati* med *Oratorio di San Silvestro*. Där finns ett antal fresker från 1246 vilka illustrerar själva grunden för påvarnas användande av hästen.

Att påvarna använt sig av hästar finns med säkerhet belagt sedan slutet på 500-talet. Från och med då utgjorde dessutom anspråk på kejsarlig värdighet själva grunden för påvens hästanvändning. Modell tog man från de kristna, östromerska kejsarna vilka vid denna tid övergått från vagn till ridhäst. Symboliken var en gud, ett rike, en kejsare. På samma sätt som kejsaren använde även påven en vit häst med sadel och remtyg i rött och guld. Rättslig sanktion fick påvens anspråk på kejsarlig värdighet, och därmed hans användning av hästar, genom den så kallade *Konstantins Donation*, en handling vilken utgav sig för att vara skriven av kejsar Konstantin, men som av allt att döma var tillkommen i det påvliga kansliet någon gång i mitten av 700-talet, i samband med upprättandet av Kyrkostaten, den stat i Mellanitalien som påvarna kom att härska över till 1870. Enligt denna handling skulle kejsaren i samband med att han flyttade sitt residens från Rom till Konstantinopel, på påven inte bara ha överfört makten över den västliga provinsen av Romarriket utan dessutom samtliga kejsarliga värdigheter och insignier. Hästen nämns inte uttryckligen, utan finns underförstådd bland insignierna. För att ytterligare understryka påvens kejsarliga rang hävdas att kejsaren givit det romerska prästerskapet rätt att rida och att använda vita schabrak med svart bård, ett värdighetstecken som tidigare använts av den romerska senaten.

Konstantins Donation togs in i den romerska kyrkans samlingar av rättsdokument och kom långt in i modern tid att användas för att hävda påvemaktens överhöghetsanspråk gentemot den världsliga makten.

Den kanske intressantaste illustrationen av *Konstantins Donation* är freskerna i *Oratorio del San Silvestro*. Två av freskerna har dessutom direkt relevans för påvens användande av hästar. Den första fresken visar kejsar Konstantin knäböjande inför påven. Bland de insignier han överräcker till honom finns den vita kejsarhästen smyckad med rött huvudlag och en sadel klädd med rött sadeltäcke kantat i guld. Den andra fresken visar påven ridande på den vita, kejsarligt smyckade hästen. Bakom påven rider det romerska prästerskapet.

När freskerna målades 1246 var de en partsinlaga i striden mellan påven Innocentius IV och

kejsar Fredrik II. Syftet var att visa att påven inte bara hade den högsta andliga, utan även världsliga, makten. Allt i enlighet med *Konstantins Donation*.

Kvällen avslutades i Trastevere på *Taverna de Mercanti*, en stämningsfull restaurang, inrymd i en lagerlokal från 1400-talet där inte minst det grillade köttet och fasadens facklor bidrar till att man känner sig förflyttad till flydda århundraden.

Onsdag morgon var det dags att besöka Vatikanmuseerna med *Padiglione delle Carrozze* – ett av de museer som ursprungligen var tänkt att vi skulle besöka under vår Europaresa. Vatikanmuseerna är inte bara världens största, utan dessutom ett av världens äldsta museer (endast *Kapitoliniska museerna* i Rom är några decennier äldre). Därmed borde det tillhöra de givna ”måstena“ att besöka för alla som står i begrepp att starta upp någon form av museianläggning. I det gigantiska palatset kan man nämligen följa sättet att arrangera museisamlingar från början av 1500-talet och framåt. Dock har man ännu inte skapat någon avdelning modell, levande museum. Hela anläggningen kan emellertid betraktas som levande, då den fortfarande är säte för den katolska kyrkans ledning och många av salarna och avdelningarna än i dag används i enlighet med sin ursprungliga funktion; *Sixtinska kapellet*, *Vatikanarkivet*, *Vatikanbiblioteket*, representationssalarna.

Vi började vårt besök i Vatikanen med en rundvandring där vi särskilt uppmärksammade hästanknutna företeelser. Till det mer remarkabla hör att palatsets planskiss hämtat modell från antikens cirkusar. Från slutet av 1400-talet hade nämligen humanisterna funnit att det endast var kejsaren som hade rätt att uppföra och äga en cirkus, samt att de, såsom *Circus Maximus* och *Circus Maxentius*, ofta var kopplade till kejsarpalats. Alltså var de ett kejsarattribut och kunde användas av påven för att ytterligare understryka hans kejsarliga anspråk. Under 1500-talet hade emellertid sedan länge antikens körtävlingar upphört. De tävlingar som kom att framföras på påvarnas egen bana var i stället tornerspel, karuseller och tjurfäktningar. Antikens körtävlingar finns emellertid starkt närvarande i Vatikanens omfattande antiksamlingar i form av diverse reliefer. I *Sala della Biga* finns dessutom den enda bevarade statyn av en romersk tusensegrare. Tyvärr var just den salen under restauration vid vårt besök. Det gick emellertid att skjuta undan förhängena och få en skymt av statyn; ungdomlig, upphöjd, gudalik.

Hur central hästen var under 1500-talet, och att ståndspersoner vid den här tiden inte begav sig någonstans utan att vara till häst, framgår inte minst av att påven över hela Vatikanpalatset lät anlägga ridbara ramper. Dessutom lät han sin arkitekt Bramante i lustslottet *Villa Belvedere* (sammanbyggt med Vatikanpalatset) anlägga en ridbar trappa. Denna trappa finns kvar än i dag och kan beskådas av besökarna. Någon större reklam görs det dock inte för den och man måste känna till den för att se den.

Efter en välbehövlig lunch på Vatikanmuseernas restaurang, modell snabbmatsal, var det dags för huvudnumret; *Padiglione delle Carrozze*.

1927 avhästades ett av världens, om inte världens, äldsta hovstall, sträckande sig tillbaka till slutet av 500-talet. Fyrtiosex år senare, 1973, invigde påven Paulus VI *Padiglione delle Carrozze*, där man visar vagnar, selar och sadlar som använts av påvar och kardinaler från början av 1800-talet och fram till avhästningen, några av de bilar som blev hästarnas

efterträdare, samt tavlor visande det påvliga hovet, dess vagnar och hästar på parad..

Paradnumret bland alla de vagnar som visas är en kolossal galaberlinare (*grande gala*) i rött och guld som beställdes av påven Leo XII 1827 och som blev till en symbol för Restaurationen, dvs. för bekämpandet av Franska Revolutionen och för återupprättandet av *l'ancienne regime*.

Vagnen tog tre år att tillverka och räknades som samtidens dyraste vagn, med en tillverkningskostnad på 12260 scudi. Den summan motsvarade tillverkningskostnaderna för fyra av det påvliga hovstallets övriga galaberlinare (*mezza gala*), värderade till 2800 scudi styck.

Till vagnen hör röda sammetsselar med beslag i förgylld brons. Även dessa finns bevarade och kan beskådas på museet, hängande på bockar framför vagnen. Som dragare skulle vagnen ha sex vita hingstar. Följaktligen hade man tänkt följde den kejsrerliga färgkombinationen som påvarna använt sig av åtminstone sedan 700-talet. Emellertid gick det inte längre att få tag på de vita friserhingstar som av tradition dragit påvens vagn, då uppfödningen lagts ned 1795. Efter en del försök med egen uppfödning av skimlar och ansökning om att få köpa vita Kladruber av kejsaren, övergick man i stället till svarta hästar; en färg som åtminstone sedan 1600-talet använts av påvehovets övriga potentater. Leo XII:s guldberlinare kom att användas av både honom själv och hans efterträdare fram till Kyrkostatens fall 1870.

Efter Vatikanmuseerna begav vi oss till ridsportbutiken *Red & Blue*, belägen inte långt från Vatikanen. Något shoppande blev det dock inte. Affären och dess exklusiva utbud – i huvudsak fokuserat på Hästpolo - var i en prisklass nära nog matchande Leo XII:s guldkaross.

Följande dag var det dags för vår första förbokade bussutflykt. Dagens mål var *Museo delle Carrozze d'Epoca* beläget i en av Roms sydöstra förorter. I likhet med *Padiglione delle Carrozze i Vatikanen*, var även detta ett museum som hade varit tänkt att ingå i vår ursprungliga Europaresa

. Museet, vilket räknas som ett av Europas främsta levande vagnmuseer, är resultat av en privatpersons drygt fyrtioåriga samlade och drivs av *Associazione Carrozze d'Epoca*. Sammanlagt förfogar man över drygt 800 vagnar och kärror från de enklaste arbetsfordon och upp till statskarosser. Till detta kommer ett stort antal slädar samt vagnar specialbyggda för film. Här finns exempelvis bigor som använts i *Gladiator* samt en kaross i form av en pumpa, använd som reklam för en Disney film. Av alla dessa vagnar och slädar finns cirka 160 utställda i den hypermoderna museilokalen tillsammans med ett mycket stort antal selar, sadlar, brett och prydnadsföremål med hästanknytning.

Själva vagnmuseet ser inte mer levande ut än Vatikanens vagnmuseum. Skillnaden är dock att i princip samtliga vagnar är restaurerade till originalskick samt hyrs ut till film, teater och olika evenemang.

Besöket på museet blev en stor succé. Vi fick en mycket initierad guidning av en ung och mycket engagerad guide. Inte minst intressant fann många av oss olika vagnar avsedda för inkörning av hästar och för träning av parkörning.

På museets hemsida framgår att man även förfogar över en omfattande anläggning för praktisk hästverksamhet, belägen i den lilla staden Marino i Albanerbergen. På denna

anläggning bedriver man uppfödning, försäljning, och uthyrning av hästar, framför allt av Iberisk typ, ridskola från nybörjarstadiet och upp till svår dressyr, utflyktsridning samt specialkurser.

Allt sedan i våras hade jag genom mail sökt komma i kontakt med någon ansvarig för verksamheten. Tyvärr fick jag aldrig något svar, trots flera brev Tystnaden borde ha tagits som en varning, men jag beslutade ändå att vi skulle åka till Marino. En så stor anläggning som det verkade vara fråga om, borde ju vara öppen.

Efter besöket på vagn museet satte vi oss, följaktligen, fyllda av förväntningar och i mitt fall även med vissa onda aningar, åter i vår buss för att åka till Marino.

Att hitta anläggningen visade sig emellertid inte vara det lättaste. Adressen hade vi, så och mailadress och telefon. Personer vår busschaufför frågade verkade vara osäkra på vad det egentligen var vi frågade efter. Anläggningen verkade inte existera. Innan vi åkte upp till anläggningen insisterade följaktligen chauffören på att vi skulle ringa dit. Beskedet var ytterst negativt. Den anläggning som fanns beskriven på hemsidan existerade inte längre. Det som fanns var ett rent privatstall. Där fanns ingen skola och ingen personal. Följaktligen ingenting att se. Milt sagt kände jag mig som en idiot. Det här borde jag ha kunnat gissa, inte minst som jag bott flera år i Italien. Får man inte svar, är det något lurrt. Efter lunch på en liten lokal restaurang beslutade vår trevliga och tjänstvillige chaufför att ge oss en liten kompensation för det uteblivna hästcentrat i form av besök vid påvens sommarresidens, *Castel Gandolfo*. Det blev en vacker och minnesvärd utflykt, och alla verkade nöjda.

Fredag morgon var det åter dags för en av de förbokade bussutfärderna. Denna gång styrdes kosan mot Blera och *Museo Civico Gustavo VI Adolfo di Svezia. Sezione tematica Il Cavallo e l'Uomo*. Även detta är ett museum som ursprungligen skulle ha varit med på vår Europaresa.

1994 grundades i den lilla staden Blera, belägen cirka 70 km norr om Rom, ett kommunalt museum, *Museo Civico Gustavo VI Adolfo di Svezia*. Att museet fick namn efter den svenske kungen kommer sig av att det var just i Blera som han hade högkvarter under sina grävningar, samt att dessa grävningar blivit av stor betydelse för att placera staden på kartan.

2002 grundades med hjälp av EU medel inom detta museum en specialavdelning helt ägnad hästen och människan. Anledningen härtill är att denna trakt, Maremma Laziale, allt sedan etruskernas tid, varit ett centra för uppfödning av hästar..

Museet är inrymt i nybyggda lokaler och är uppdelat i två avdelningar. I den första avdelningen behandlas hästens urhistoria, roll som jaktvillebråd och offerdjur, domesticering samt funktion i det forntida italienska samhället. Den andra avdelningen är helt ägnad hästens roll i Maremma Laziale med dess *butteri*, dvs. beridna boskapsherdar.

Tanken bakom museet är att det skall vara ett levande museum. Förutom den moderna museianläggningen omfattar museet därför även en inridningsring med en enkel *pelar* i form av en trädstam, en hovslagarsmedja och en butterihydd där besökarna (efter förhandsbokning) kan ta del av diverse aktiviteter illustrerande traktens beridna herdekultur. . Stallet motiveras dessutom av att besökare som anländer till häst skall ha någonstans att ställa in hästen. Till museet hör därtill en praktisk hästdel där besökaren själv kan vara aktiv och bl.a. rida..

Den praktiska hästdelen är knuten till det arkeologiska centrat *Antiquitates. Centro di*

archeologia sperimentale., belägen strax utanför den lilla byn *Civitella Cesi*, inte långt från Blera. På detta centra finns det möjlighet att företa ridutflykter i det vackra, historiskt intressanta landskapet, övernatta i de rekonstruerade bronsåldershyddorna eller bara njuta av en god, lantlig lunch.

Besöket på museet blev mycket lyckat. Alla verkade tycka att det var ett intressant och givande.

Efter museet var det tänkt att vi skulle besöka *Antiquitates* för ridutflykt och lunch.

Fyllda av förväntningar inför mötet med de lokala hästarna, Maremmahästarna, satte vi oss i bussen. Den här gången kände jag mig lugn. Jag hade varit på centrat förut, jag hade haft en omfattande korrespondens med sekreteraren och allt verkade vara klart. När vi kom fram var allt dock oroväckande lugnt. När vi väl träffade sekreteraren visade det sig att ett missförstånd hade uppstått. I korrespondens hade jag hela tiden utgått från att vi först skulle se på museet, sedan rida och slutligen äta. Nu visade det sig att detta ändrats i sista sekund. Ridningen var flyttad till morgonen. Detta hade framgått av ett mail som skickats kvällen inte. Då det inte fanns dator på vårt kloster, hade jag inte läst det. Att ta ridningen nu på eftermiddagen gick inte. Först var det hästarna som inte gick att fånga. Därefter var det ridguiden som inte ville ge sig ut i eftermiddagshettan. Som kompensation fick vi emellertid se den nybyggda stenåldersbyn där den så som ville kunde fraternisera med tama vildsvin.. Dessutom ordnades så att vi, efter lunch, fick besöka det sadelmakeri, *Lamberto Bartolozzi Selleria*, belägen i den lilla staden Tolfa, där *butteris* mycket speciella sadlar än i dag tillverkas för hand. Det var ett minst sagt intressant och fascinerande besök, som resulterade i en hel del inköp, dock inte några sadlar.

Två förbokade bussutflykter hade inte precis fått det innehåll som utlovats. Några hästar hade jag inte heller lyckats skaffa fram. Under lördagen gjordes ett nytt försök.

En av Europas äldsta och mest berömda hästraser är den Neapolitanska hästen, en gång de europeiska hovstallens stolthet och anfader exempelvis till *Lipizzanerhästen*. Av denna hästras återstår i nutid endast en spillra i Apulien; *Murgesehästen*. Att åka ända till Apulien skulle föra alldeles för långt i vårt sammanhang. I stället skulle vi bege oss till den lilla syditalienska staden Venafro, belägen cirka sjutton mil söder om Rom där vi skulle se en unik freskcykel med inte mindre än 26 neapolitanska hästar avbildade i naturlig storlek. Freskcykelns beställare och tillika hästarnas ägare och uppfödare var greven av Venafro, Enrico Pandone.

Denne Enrico Pandone, född 1494, var en av Syditaliens mäktigaste feodalherrar och tillika nära lierad med det Aragoniska kungahuset, då hans morfars far inte var någon mindre än den neapolitanske kungen, Ferrante och hans hustru, Caterina, kom från släkten Acquaviva d'Aragona, även det en släkt ingift i kungahuset.

I likhet med sin anfader hyste även Enrico en passion för hästar, som även i en hästcentrerad tid, ansågs utöver det vanliga

I mitten av 1520-talet hade han av en okänd målare beställt en serie hästporträtt som är ovanliga, dels genom att de ger ett närmast tredimensionellt intryck då de inte bara är målade utan även framställda i en typ av stuckrelief, dels genom att varje häst åtföljs av en text där det inte bara upplyses om namn och ålder utan även om huruvida hästen använts som

avelshingst eller skänkts till någon samtida potentat. Dessutom anges, vilket är av alldeles särskilt intresse, att hästen avbildats i naturlig storlek. Det brukar antas att hästsläktet under tidigare århundraden var betydligt lägre i mankhöjd än vad de är nuförtiden. Att det fanns undantag visas av Enrico Pandones hästar. Den största hästen är den 170 cm högre San Giorgio, skänkt till kejsaren Karl V. De minsta hästarna är drygt 150 cm. Majoriteten strax över 160 cm. Freskerna innehåller även information om de olika hästarnas karaktär och utbildningsståndpunkt. Bredvid varje häst avbildas nämligen ett bett. Dessa bett i sin tur, kan identifieras i samtidens ridlitteratur.

Kungariket Neapel var vid denna tid inte bara säte för en av Europas främsta hästuppfödningar, utan även för tidens ledande ridutbildning. Mästare så som Niccola Pagano, Federico Grisone och Giambattista Pignatelli är välkända. Ridningen på modet var den högre skolridningen vilken mottagit starka impulser från Spanien, inte minst då genom Enrico Pandones anfäder kung Ferrante och dennes far Alfonso V av Aragonien/Neapel. Till det som infördes från Spanien hörde även flera nya typer av ryttarspel. Ett av dessa var *Juego de Cannas*, en typ av ryttarspel som gick ut på att två praktfullt klädda lag red mot varandra i komplicerade turer och utförde en skenfäkning med så kallade *cannas*, dvs. spjut. Denna typ av ryttarspel anses inspirerade av de under den romerska antiken mycket populära Trojaspelen. Dessutom skall de i sin tur vara utgångspunkten för renässansens och barockens karuseller.

I den sal där Enrico Pandone låtit avbilda sina avelshingstar; *Lo Baio*, *Deriani Cairato*, *Loliardo*, och *Liardo Cotugno*, fyra ytterst spektakulära hästar, två svarta och två bruna, med höga strumpor och breda bläsar, finns även en koreografisk skiss över en *Juego de Cannas*, visande 16 olika positioner. Att skissen placerats just i detta rum med de fyra mycket lika och likaledes mycket spektakulära hästarna, bör ha en betydelse. Hästarna har dessutom identiskt lika remtyg och sadlar, de sistnämnds dessutom försedda med iberiska stigbyglar. En kvalificerad gissning skulle kunna vara att dessa hästar användes för just *Juego de Cannas*.

Med tanke på de föregående dagarnas problem var det med viss bävan jag satte mig i bussen på lördagsmorgonen för att med sällskapet åka de sjutton mil till Venafro. Rädslan att Enrico Pandones borg skulle visa sig vara stängd gnagde. Borgen var emellertid öppen och vi fick en trevlig och intressant rundvandring bland hästfreskerna tillsammans med en mycket pratsam guide, som ansåg det både intressant och märkligt att en grupp ända från Sverige funnit vägen till hans slott, långt bortom allfartsvägen..

Inte alla hästfresker är lika väl bevarade som exempelvis porträtten av de fyra avelshingstarna och kejsarens häst, San Giorgio. I många salar finns endast de underliggande skisserna bevarade, vittnande om tidens många gånger hårda framfart.

Av vår guide visades vi även på ett valspråk som bevarats på en av väggarna: *Chi teme morte no è dygnyo de vyta* (*Den som fruktar döden, är inte värdig livet*). Valspråket säger med största sannolikhet en hel del om Enrico Pandones och hans ståndsbröder mentalitet. De var inte bara eleganta adelsmän som ägnade sig åt ridkonsten på modet, utan även medlemmar av en hårdförd och orädd krigararistokrati, en krigararistokrati som spelade ett högt spel med tidens stormakter Frankrike och Habsburg och som i många fall, som Enrico Pandone själv, fick betala ett högt pris. Bara några år efter det att han beställt sina hästporträtt och skänkt

kejsaren San Giorgio började han förhandla med franske kungen om ett eventuellt samarbete. Kejsaren fick reda på förhandlingarna och lät omgående 1528 avrätta Enrico Pandone.

Efter lunch i form av äkta buffelmozzarella, lokalproducerat vin och hembakat bröd, begav vi oss åter mot Rom. Efter vägen fanns många sevärdheter. Till det vi absolut inte ville missa hörde Monte Casino, Västerlandets äldsta kloster, som totalförstördes av amerikanskt bombflyg i Andra Världskrigets slutskede, men som senare har återuppbyggts, samt den svenske läkaren Axel Muntés eleganta, men förfallna slott, Longhezza, beläget strax utanför Rom. Efter lite övertalning ställde vår chaufför upp och körde oss till de önskade målen.

På kvällen intogs avskedsmiddag på *Taverna de Mercanti*. Följande morgon påbörjades hemresandet. Undertecknad och medresenären Lars Hellsten skulle båda ta ett kvällsplan till Stockholm. Därmed fick vi en extra dag i Rom. Vi beslutade att tillbringa den på *Museo della Civiltà Romana*, ett fascinerande men för den genomsnittliga romresenären ganska okänt museum, belägen i statsdelen EUR, uppförd på Mussolinis order med tanke på en planerad internationell utställning. Redan när vi närmade oss byggnaden anade vi vad som väntade. Mäktiga, höga väggar, tunga kolonnader, med doriska kolonner. Hela anläggningen andades makt och storslagenhet. Med andra ord precis den bild Mussolini önskade sprida av Romarriket.

Att stiga in i byggnaden var som att gå rakt in i en gammaldags väl illustrerad skolbok. Genom de olika salarna kunde man århundrade för århundrade följa Romarrikets utveckling från den första hyddbebyggelsen på Palatinen via Kungatiden, Republiken och Kejsartiden fram till det Västromerska rikets fall. I andra salar kunde man följa den romerska kulturhistorien; exempelvis då jordbruket, konsten, litteraturen, musiken, biblioteksväsendet, medicinen och utbildningsväsendet.

Det unika med detta museum är att samlingarna uteslutande består av reproduktioner och modeller, ursprungligen producerade för de arkeologiska utställningarna i Rom 1911 och 1937. Förutom av otaliga inskriptioner och statyer, levandegörs den romerska historien i så väl stort som smått bl.a. av både av rekonstruerade artefakter, möbler, hus och gårdar, av modeller av det så väl republikanska som det kejsarliga Rom, samt av krigsmaskiner och belägringsramper. På museet finns även en del rekonstruktioner som kastar ljus över den mer hästanknutna delen av historien. På de stora modellerna över Rom exempelvis, kan man se hur Circus Maximus förändrades under århundradena. Dessutom finns en mer okänd bana, *Trigarium*, utmärkt. Denna bana var åtminstone under Kungatiden och Republiken säte för Roms enda hästoffer- *Oktoberhästen* -, Till den hästanknuta delen av samlingarna hör även en modell av *Circus Maxentius*, avgjutningar av samtliga *Trajanuskolonnens* reliefer, något som möjliggör studie av den tidiga kejsartidens ridkonst, samt ett antal trästatyetter föreställande ett romerskt triumftåg. På avdelningen för utbildning uppmärksammas dessutom de akademier för adelsutbildning som kejsar Augustus grundade - *Collegio Juventum* - där de romerska adelsynglingarna efter grekisk förebild undervisades i så väl intellektuella ämnen som i idrotter, exempelvis då ridning och körning. Sina ridfärdigheter visade de upp, under ledning av *Principes Juventutis*, den kejsarlige kronprinsen, i de så kallade *Trojaspelen*. Under renässansen tjänade dessa akademier som förebilder för de adelsakademier, som med början i Kungariket Neapel uppstod över hela Europa och där på samma vis adelsynglingar

undervisades i både intellektuella ämnen och ridderliga idrotter, exempelvis då ridning. Som redan nämnts ansågs dessutom *Trojaspelen* som förebilder för *karusellerna*.

Sammanfattande reflektioner

Rom har kallats *Theatrum mundi* – Världens teater. Den definitionen stämmer på sätt och vis än i dag. När man vandrar på Roms gator och torg, i palatsen och i kyrkorna får man verkligen en känsla av att röra sig på en gigantisk teater där en gång storslagna skådespel uppfördes, skådespel från vilka i nutid endast mer eller mindre förfallna och fragmentariska kulisser återstår.

Vår Romresa fick en till stora delar mycket annan karaktär än Europaresan. Även de museer som på sina hemsidor definierats som levande, visade sig vid närmare bekantskap inte vara levande riktigt på samma sätt som det är tänkt att vårt planerade svenska hästmuseum skall vara levande. För att kunna ta del av utbudet på de italienska museerna måste man exempelvis förbeställa. Gemensamt för samtliga de museer, borgar, kyrkor m.m som vi besökte är dessutom att deras innehåll är helt unikt. Detta gäller såväl en turistmetropol såsom Vatikanmuseerna i snitt 30000 betalande besökare/dag som Enrico Pandones borg, där de fåtaliga besökarna erbjuds gratis entré.